

Øm Klosters
Venner

Nyhedsbrev
Nr. 5

2004

Øm Kloster Museum

Øm Klosters Venner

Bestyrelsen

Ruth Baunsgaard
(formand)
Randersvej 55 C, 8680 Ry
Postgiro 919-7583
Tlf. 8689 1345

Jens Kirkeby (næstformand)
Oksevejen 16, 8680 Ry
Tlf. 8689 1920
farkjk@hum.au.dk

Tove Tindall (sekretær)
Klostervej 66, 8680 Ry
Tlf. 8689 1522 / 8689 2805
tovetindall@hotmail.com

Torben Christensen (kasserer)
Gartnervænget 12, 8680 Ry
Tlf. 86893274
7333@bogpost.dk

Jan Bech Andersen
Ægirsgade 3, 8680 Ry
Tlf. 8689 2348

Susanne Gram
Ingerslevvej 1 C, 8310 Tranbjerg
Tlf. 8629 4441
susanne.gram@wanadoo.dk

Eva Jensen
Fæstibakke 9, Gl. Rye, 8680 Ry
Tlf. 8689 8216

Hans Krongaard Kristensen (sup.)
Gl. Bruunshåbvej 7, 8800 Viborg
Tlf. 8663 9628
markhkk@hum.au.dk

Redaktion

Tove Tindall (ansv.)
Lene Møllerup
Bo Gregersen
og Jens Kirkeby (prepress)

ISSN Nr. 1602-7256

Nyhedsbrevet udsendes af foreningen *Øm Klosters Venner*, der er en sammenslutning af personer med interesse for klostrets historie og museets virke.

Foreningens adresse er

Øm Klosters Venner,
Munkevej 8, Emborg,
8680 Ry

www.klostermuseet.dk

Medlemskab på postgiro 919-7583

Indhold

70-året for udgravningen 3

Middelalderens danske
cisterciensernonneklostre 7

Et bud på fremtiden 11

Middelalderens Mennesker 13

Oplevelser og viden i Søhøj. 15

Generalforsamling indkaldelse 17

Vennernes 10 års jubilæum 18

Øm Kloster Museum 2003 22

Aktivitetskalender *Bagsiden*

Bliv medlem af Øm Klosters Venner

Bliv medlem et år for kun 90 kr.
Kvitteringen er samtidig årskort
til museet og ruinparken.

Forsiden: Fra særudstillingen »Middelalderens mennesker – fra undfangelse til død« på Øm Kloster 2003. Foto Bo Gregersen.

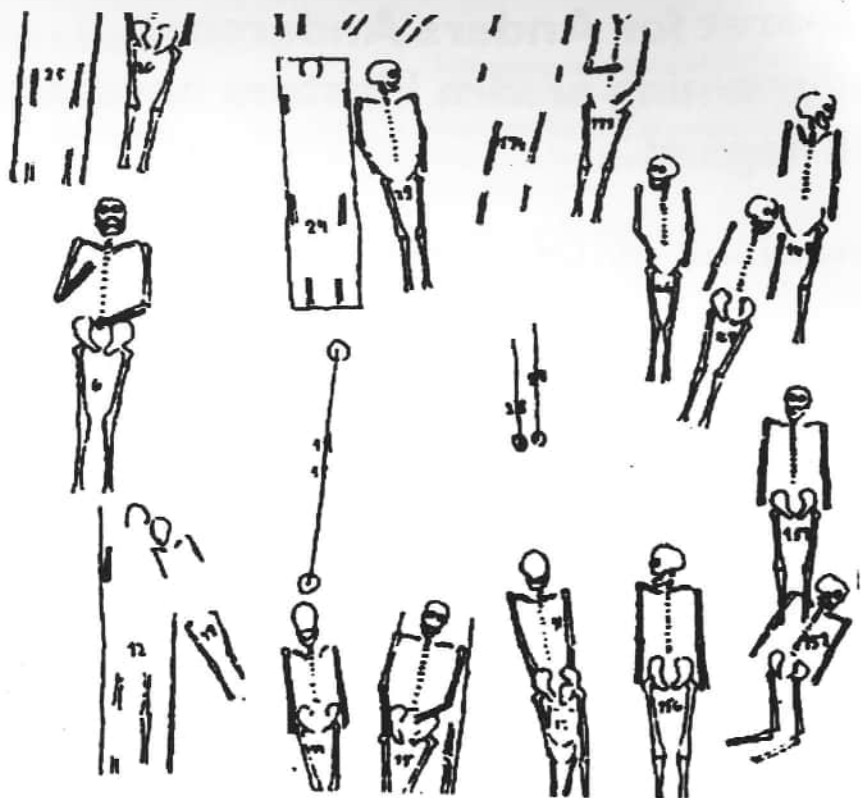
70-året for Anders Andersens udgravning af Øm klostres nordre kirkegård

Arkæolog, cand. mag. Lene Møllerup

Der blev holdt kubilæum på Øm Kloster i 2003. Om Klosters Venner - museets venneforening - fejrede sit 10. år som støtteforening.

Denne artikel vil tage udgangspunkt i en anden 'rund' begivenhed, der skete for lige godt 70 år siden, nærmere bestemt i 1933. Dette år blev et vendepunkt, da der for alvor kom gang i udgravningerne af gravene på Øm Kloster. Anders Andersen, der tidligere var blevet ansat som opsynsmand i ruinerne, overtog i 1933 Smidts erhverv. De to mænd delte arbejdet imellem sig således Smidt tog sig af fundamenter, murværk og konstruktioner, mens Andersen udgravede gravene. C. M. Smidt var først og fremmest en 'bygningernes mand', og tydeligvis fandt han størst fornøjelse i at afdække de enestående rester af klostrets kirke og østfløj. Gravene var for Smidt af sekundær betydning, hvilket tydeligt ses, når man studere hans dagbøger. Kun få begravelser der ikke havde murede kister blev optegnet af smidt, hvorimod når der var en muret kiste, blev den omhyggeligt opmålt, tegnet og beskrevet, mens selve kistens ejermand: Skelettet, kun fik få ord med på vejen. Ikke for ingenting var den gode C. M. Smidt arkitekt af profession.

Anders Andersen blev oplært af Smidt og han beskriver selv, hvorledes Smidt viste han, hvordan han skulle opmåle begravelserne¹. Smidt var, som tidligere nævnt, ikke særlig interesseret i skeletterne og lærte Anders Andersen at tegne skelettet som en streg, der symboliserede kroppens længde. Andersen, der var en dygtig observatør, lagde imidlertid mærke til, at de ellers så ens anlagte begravelser lå forskelligt med armene. Han observerede, at nogle lå med armene ned langs siderne mens andre igen havde armene placeret ovenpå kroppen. Dette fik ham til at overveje om, der var et mønster i de forskellige typer af 'armstil-

Figur 1. Udsnit af Anders Andersens tegning af grave på nordre kirkegård. Her ses tydeligt hans stregtegnings og de efterfølgende skelettegninger, hvor armenes placering kan bedømmes, fra Mollerup 1998, s.177.

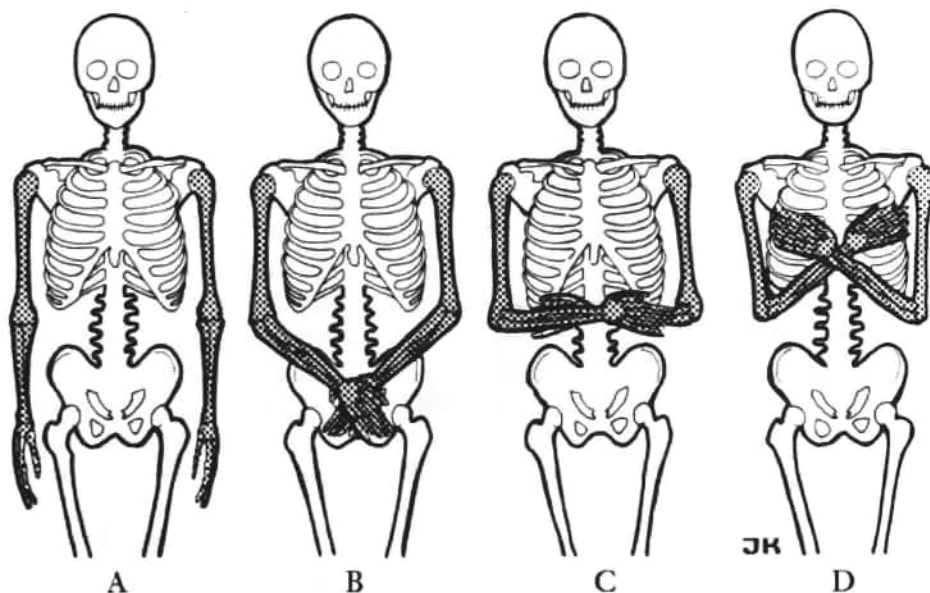
linger' og i stedet for kun at tegne symbolske streger på plantegningen, begyndte han at tegne skelettet som det lå i graven², se figur 1.

Andersen håbede på, at kunne datere gravskikken ved hjælp ovennævnte armstillinger kombineret med møntfund, men det kunne ikke lade sig gøre pga. af for få daterbare fund.

Den gode Andersen havde en fornemmelse af, at den middelalderlige gravskik kunne dateres på denne måde, men hans materiale tillod ham ikke videre analyser. I nyere tid er samme tankegang taget op til fornyet overvejelse, og forskere har fundet en sammenhæng mellem skelettets alder i tid og armenes placering i graven³.

Analysen baseret på skeletmaterialet fra mange forskellige middelalderlige danske kirkegårde kan i dag beskrive et nøje fastlagt mønster af placeringen af afdødes arme i graven: I den første kristne tid og frem til ca. 1300 blev hovedparten begravet med armene ned langs siderne, kaldet type A. Omkring 1250 overtager en ny type B, hvor hænderne placeres på lårene. Armstilling B anvendes frem til ca. 1400, hvor en ny type: C synes at blive enerådende. Type C: Armene placeret parallelt over maven anvendes fra ca. 1350 frem til ca. 1450, hvorefter middelalderens sidste armstillings type D introduceres. Type D: hænderne foldede eller krydsede over brystet er den sidste type, der især fandt anvendelse i de sidste årtier af 1400 tallet og frem til reformationen i 1536, se figur 2.

Alle typer har en vis overlappningstid på mellem 25-50 år. De fire armstillinger er ikke kun et dansk fænomen, men kendes fra flere europæiske lande⁴. Dette viser sandsynligvis, at armstillingerne er en del af den Katolske Kirkes generelle liturgi, og ikke kun er et udtryk for folketroen.

Figur 2. Armstillingerne faser. Tegning af Jørgen Kragelund fra: Per Kristian Madsens artikel: 'Sygdom og død' i Dagligliv i Danmarks middelalder. Else Roesdahl (red.) 1999, s.344.

De relative korte overgangsfaser mellem forskellige armstillings typer, der ses anvendt i hele det danske kongerige, antyder således også, at det har været et overordnet direktiv fra gejstligheden til de forskellige stifter vedrørende anvendelsen af de enkelte armstillinger, men vi kender bare ikke til noget sådant.

Takket være en meget fremsynet udgraver ved Øm Kloster, Anders Andersen, blev skeletmaterialet tegnet og beskrevet, og kan i dag vise, at også på Øm Kloster kan man relativt datere grave ud fra placeringen af skelettets arme og hænder⁵.

Han havde ikke på samme måde mulighed for at bryde gravenes gåde, som vi har i dag ved hjælp af databehandling af store og komplekse datasæt, men han var forudseende og så potentialet i det store skeletmateriale, og det kan vi ikke takke ham nok for.

Derfor synes jeg at den 'runde begivenhed' – 70 års for begyndelsen af udgravning af nordre kirkegård – også er værd at fejre!

Litteratur

Andersen, Anders 1938: Udgravningen af Øm Klosters nordre Kirkegård. *Aarbøger for Aarhus Stift*, nr. 31, s. 78-92.

Dahlerup Koch, Hanne 1994-95: Kirkegården og gravene. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, s. 35-71.

Jantzen, Connie & Jacob Kieffer-Olsen & Per Kristian Madsen 1994: De små brødres hus i Ribe, *Mark og Montre*, s. 26-36.

Kieffer-Olsen, Jakob 1993: *Grav og Gravskik i det middelalderlige Danmark*. Afd. for Middelalderarkæologi, Moesgård.

Mollerup, Lene 1998: *Begravelserne ved Øm Kloster*. Afd. For Middelalderarkæologi og Middelalderarkæologisk Nyhedsbrev, Højbjerg.

Redin, Lars 1976: *Lagmanshejdan*. Acta Archaeologica Lundensia, Lund.

Noter

¹ Anders Andersen 1938, s. 83

² Anders Andersen 1938, s. 83.

³ Redin 1976, Kieffer-Olsen 1993, Jantzen et al. 1994, Dahlerup Koch 1994-95.

⁴ Se litteratur henvisninger i Kieffer-Olsen 1993, s. 22.

⁵ Lene Mollerup 1998, s.48-64.

Middelalderens danske cisterciensernonneklostre

Stud. mag. Charlotte Primdal.

Af de tretten cistercienserklostre der kendes fra middelalderens Danmark var tre for nonner. Cisterciensernonnernes danske historie er kun sparsomt belyst. Kildematerialet er ofte ringere end det der findes om munkeklostrene, men giver dog alligevel et indblik i cisterciensernonnernes klosterliv og rammerne for dette. De tre danske cisterciensernonneklostre var: Roskilde Vor Frue, Slangerup Vor Frue & Sankt Nikolai og Bergen Vor Frue på øen Rügen. I det følgende vil der kort blive redegjort for disse klostres historie med særlig fokus på deres stiftelseshistorie, og til sidst vil jeg komme med nogle få generelle betragtninger om klostrenes sekularisering.

Roskilde Vor Frue kloster

Roskilde Vor Frue kloster var, ifølge Saxo, stiftet af en provst Isak som sone for en gravkrænkelse. Det præcise årstal for klostrets stiftelse er usikkert. Det dateres sædvanligvis på baggrund af et gavebrev, som biskop Absalon gav til klostret på et tidspunkt mellem 1164 og 1177. Provst Isak, klostrets formodede stifter, ses som underskriver på gavebrevet sammen med abbeden i Sorø kloster som var Roskilde Vor Frues faderabbedi. Alle cisterciensernonneklostre havde et cisterciensermunkekloster som faderabbedi. Abbeden var ansvarlig for at nonnerne havde præster i deres kloster, da nonnerne ikke selv kunne forrette gudstjenesten og lignende.

Roskilde Vor Frue blev hurtigt Hvide-slægtens, Absalons slægts, foretrukne nonnekloster. Der kendes flere kvinder af slægten der indtrådte i klostret. Den Hellige Margrethe var en kvinde af Hvideslægten. Hun dyrkedes som helgen uden dog at blive formelt kanoniseret. Hun blev begravet i Roskilde Vor Frue. Efter at Absalon havde bevidnet de mirakler der skete på den strand hvor hun var begravet sørgede han

for at hun ved en translatio, et formelt helgenligtog, i 1177 blev ført til nonnernes kirke i Roskilde, hvortil folk herefter valfartede for at opleve miraklerne. Absalon skænkede en tredjedel af gaverne fra Hellig Margrethes grav til Roskilde Vor Frue og en tredjedel til Sorø kloster.

På trods af Saxos historie om provst Isak, er den reelle stifter af Roskilde Vor Frue sandsynligvis biskop Absalon og klosteret er formentlig stiftet kort tid efter stiftelsen af Sorø i 1161, altså i starten af 1160-erne. Klosteret er afgjort stiftet som cistercienserkloster og ikke som benediktinerkloster som nogen har hævdet, da der tydeligvis er en forbindelse mellem Absalons stiftelse af Sorø og stiftelsen af Roskilde. Saxo, hvis helt ellers er Absalon, nævner hverken Absalons stiftelse af Sorø kloster eller biskoppens del i andre klosterstiftelser. Når det kommer til Absalons klosterstiftelser er Saxo altså helt tavs, så de forhold der peger på Absalon som den reelle stifter af Roskilde Vor Frue modbevises derfor ikke umiddelbart af Saxos version af begivenhederne.

Slangerup Vor Frue & Sankt Nikolai

Slangerup Vor Frue og Sankt Nikolais historie er der desværre kun få kilder til. Klosteret må oprindeligt have været anlagt som benediktinernonnekloster, idet det er indviet til Vor Frue & Sankt Nikolai ligesom benediktinernonneklosteret i Lund. De tolv andre danske cistercienserklostre er indviet udelukkende til Vor Frue, ligesom stort set alle andre cistercienserklostre i Europa.

Klosteret i Slangerup kan være stiftet så tidligt som starten af 1100-tallet, idet der ved den første udgravning af stedet hvor det lå, fandtes spor af en bygning, der kan have været det tidlige nonnekloster og som dateres til ca. 1100. Klosteret er sandsynligvis stiftet i forbindelse med en kongsgård og gennem dets historie synes det at have haft en stærk forbindelse til de danske konger, idet flere af dem ses givende gaver og udstrakte privilegier til klosteret. Desuden ved vi, at døtre af konger er indtrådt i klosteret.

Slangerup Vor Frue & Sankt Nikolai kan dog være stiftet så sent som starten af 1170-erne hvor det første gang nævnes i et brev fra abbed Wilhelm af Æbelholt til nonnerne i klosteret. Det er usikkert hvornår klosteret er overgået til cistercienserordenen, men i 1240-erne fremgår det af et mageskifte, at Slangerup hører under abbeden i Esrum kloster, der overgik til cistercienserordenen i 1152.

Esrum betragtes også som et kloster med stærke bånd til kongeslægten. Såfremt Slangerup er stiftet i første halvdel af 1100-tallet, kan det være overgået til cistercienserne i forbindelse med reformen af Esrum i 1152. Men en anden mulighed er, at Slangerup er stiftet ca. 1170 og først overgår til cistercienserne ca. 1240.

Bergen Vor Frue på Rügen

I 1169 erobredes øen Rügen - af den danske konge. Den blev lagt ind under Roskilde stift og paven pålagde i 1178 Absalon, som samme år var blevet ærkebisp i Lund, at sørge for at udbrede kristendommen på øen. Dette efterkom han blandt andet ved at tage initiativ til en række klostergrundlæggelser på øen.

Bergen Vor Frue cisterciensernonnekloster blev stiftet i 1193. Stifteren var Fyrst Jaromar 2. af Rügen og stiftelsesbrevet er overleveret. Fra dette brev kan man blandt andet se hvor meget gods, der skulle til for at underholde et mellemstort cisterciensernonnekloster.

Nonnerne udgik fra Roskilde Vor Frue kloster for at grundlægge det nye kloster på Rügen. Præcis hvor mange nonner der var tale om fremgår ikke, men der har formentligt i starten været tolv nonner og en priorinde. Eldena cisterciensermunkekloster var Bergens moderkloster.

Hvad kilderne fortæller

Fra de overleverede breve, der er kilder til de tre klostres historie, får man et billede af at klostrene var temmeligt velhavende. De ejede meget jordegods og havde mange privilegier som for eksempel fritagelse for at betale skat til kongen af dele af deres ejendom.

Roskilde Vor Frue var et stort kloster med formentligt ca. 30 nonner, en priorinde og en abbedisse og måske omtrent dobbelt så mange lægsøstre. Bergen Vor Frue var omtrent halvt så stort. Omfanget af Slangerup Vor Frue & Sankt Nikolai kendes desværre ikke. De nonner der kendes ved navn fra klostrene var stort set alle adelige, som det også var normen i cistercienserklostre i resten af Europa. På trods af at kilderne til klostrenes historie er sparsomme findes der alligevel materiale, der kan give os et indblik i nonnernes liv i klostrene. Ikke mindst fordi nonnernes liv i høj grad var tilrettelagt ligesom munkenes med fælles måltider og otte gudstjenester om dagen. Nonnerne var også under-

lagt mange af de samme forbud som munkene. Det strenge taleforbud opretholdtes sandsynligvis også i nonneklostrene. Desuden opretholdtes i perioder af klostrenes historie strenge udgangsforbud for alle nonner.

Bergen Vor Frue forsvandt ud af danmarkshistorien i starten af senmiddelalderen med tabet af Rügen. Slangerup Vor Frue & Sankt Nikolai nedlagdes ved reformationen, og efter de sidste nonner død blev klostret hurtigt revet ned. Roskilde Vor Frue fortsatte efter reformationen som en protestantisk frøkenstiftelse, og de sidste nonner døde først i 1580-erne.

Litteratur

- Jexlev, Thelma. *Fra dansk senmiddelalder, nogle kildestudier*. Odense 1976.
- McGuire, Brian P. *The Cistercians in Denmark, their Attitudes, roles and Functions in Medieval Society*. Michigan 1982.
- Olrik, Hans. *Danske helgeners levned II*. Selskabet til historiske kilders oversættelse. Kbh. 1968.
- Smith, Gina G. *De danske nonneklostre indtil ca. 1250. Kirkehistoriske samlinger 1973. Side 1-45*. Kbh. 1973.
- Thompson, Sally. *The Problem of the Cistercian Nuns in the Twelfth and Early Thirteenth Century. Studies in Church History Subsidia 1. Medieval Women*. Ed. Derek Baker. Oxford 1978. Side 227-258.

Kilder

- Repertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis. Fortegnelse over Danmarks riges breve fra Middelalderen med udtog af de hidtil utrykte. 1. rk. til 1450. 2.rk. 1451-1513. Udgivet af Kr. Erslev og William Christensen. Kbh. 1894-1939.
- Diplomatarium Danicum/Danmarks Riges Breve, Det Danske Sprog og Litteraturselskab, C. A. Reitzels forlag, 1938-2000
- Saxos Danmarkshistorie. Oversat af Peter Zeeberg efter Saxo Grammaticus Gesta Danorum. Gads forlag Kbh. 2000.

Et bud på fremtidens udvikling inden for museumsområdet

Byrådsmedlem i Ry, Mie Bergmann (Rad.)

Hvad enten der er dikteret skattestop eller ej og om finansministeren hedder Thor Petersen eller Mogens Lykketoft, så bliver kommunernes og amternes muligheder for at øge midlerne til museumsdrift i de kommende år næppe mulig. Vi må derfor bruge ressourcerne rigtigt og få mest mulig museum for de afsatte ressourcer.

Konkurrencen om de kommunale driftsmidlerne bliver heller ikke mindre de kommende år, da der også stilles velbegrundede krav om kvalitetspasning af børn, velfungerende skoler og god og kompetent ældrepleje.

Ry kommune er så heldig at have 3 velfungerende museer; Ferskvandsmuseet, Gl. Rye Træsko & Mølle museum samt Øm Klostermuseum, men ingen dem er statsanerkendt. For at museerne i Ry kommune står stærkere i fremtiden, er det nødvendigt alle museerne arbejder sammen med andre museer, eksempelvis også med statsanerkendte museer i Silkeborg eller Skanderborg eller samarbejder med andre museer, der ligger i de kommuner, som Ry måske vil blive en del af ved en eventuel kommende kommunesammenlægning. Det er vigtigt at alle vore bevaringsværdige museer går og står sammen så vi kan sikre de museer, der har en kulturarv, som skal bevares.

Nu kender vi ikke kommunestrukturen efter 2004, men mit bud på museumsstrukturen er denne:

Alle museer i den nye kommunestruktur samarbejder med mindst ét statsanerkendt museum.

Der skal være en fælles topledelse for alle museer i kommunen, samt en deltidsledelse lokalt på de respektive museer i Ry kommune eller i en eventuel ny kommunesammenslutning.

Der er mange frivillige borgere, som lægger et stort stykke arbejde i forskellige værdifulde projekter på museerne, bl.a. "Ud på tur"-historier

fra Søhøjlandet, Gl. Turisten og mange flere. Dette arbejde er en vigtig del af kulturformidlingen, som understøtter museernes eksistensberettigelse. Det er også vigtigt, en del af kultur & naturformidlingen foregår som undervisning af skoleklasser.

Det er derfor mit håb, at der til stadighed er plads til indsamling, registrering, bevaring, forskning og formidling på museerne i Ry kommune i samarbejde med andre kommuner, stat og amter

Det er vigtigt at kulturarven bliver samlet, behandlet godt, bevaret for eftertiden og ikke mindst formidlet til os alle sammen, borgere såvel som turister. Kulturarven skal som noget af det vigtigste for museernes eksistensberettigelse i fremtiden formidles videre ud til alle interesserede. Museerne skal være synlige for kun det vil sikre vore museer i Ry kommune plads i fremtidens Danmark.

PS: Museerne i Ry kommune samt forvaltning og politikere har for kort tid siden besøgt museerne i Ringkøbing kommune for bl.a. at høre om deres erfaring med fælles topledelse for museerne i kommunen.

Udflugt til klostrene Vitskøl og Ørslev

Søndag den 13. juni kl. 09.00 fra Ry Station.

Under årets udflugt skal vi besøge cistercienserklostret Vitskøl og benediktinernonnernes Ørslev.

Vitskøl Kloster var et af de rigeste og største klostre i Jylland, grundlagt af Valdemar den Store i 1157. Herfra kom de munke, der efter en lang rejse med mange besværligheder i 1172 grundlagde Øm Kloster.

Nonneklostret Ørslev er et af de mest velbevarede middelalderlige klostre i Jylland, idet både kirken og en del af klosterbygningerne er bevaret.

Turen ledes af museumsinspektør Bo Gregersen og lektor i middelalderarkæologi Hans Krongaard Kristensen.

Middelalderens Mennesker – fra undfangelse til død

Borgmester i Ry, Jonna Grønver (V)

Middelalderen er historisk set en fascinerende tid, og det føles meget stærkt, når man står her ved Øm Kloster, hvor vi med selvsyn kan se nogle unikke vidnesbyrd om den tid.

Netop her sørgede den gamle abbed for at sikre fremtiden et historisk dokument, Øm Klosters Krønike, hvor han gennem sine optegnelser gav os et glimrende indblik i datidens klosterliv. Derfor et dette sted så spændende, og derfor ved vi ret meget om den tid.

Det er bare så længe siden, vil mange nok sige. For den, der er ung, er 100 år meget, meget længe, men har man bare passeret de 50 år, så fornemmer man, at et menneskeliv ikke er ret langt, og at 100 år ikke er særlig længe.

I dag oplever en del mennesker at blive 100 år, og når man taler med en levende 100 årig, så føles årrækken tilbage til middelalderen ikke uoverskuelig lang. Så kan man godt få fornemmelsen af, at strækker man sig langt nok, kan man godt mentalt nå – og forstå – de mennesker, der engang havde deres liv i og omkring Øm Kloster.

Men vilkårene var anderledes. Meget af nutidens viden og indsigt var endnu skjult for dem. De havde lægekundskab, hvilket urtehaven på Øm Kloster vidner om. Men de havde endnu ikke viden nok til at kunne redde så mange mennesker fra smerte og lidelser, som vi kan i dag. Har man selv oplevet bare

en ondartet tandbyld, en mellemørebetændelse, eller har oplevet gigtsmerter, så kan man levende sætte sig ind i, hvilke smerter datidens mennesker måtte gennemleve, før de enten overvandt sygdommen eller udfriedes gennem døden – ofte en alt for tidlig død.

Udstillingen, som vi åbner i dag, hedder »Middelalderens mennesker – fra undfangelse til død«. For kvinderne havde denne undertekst dobbelt betydning. Det var dem, der undfangede og fødte børnene. For alt for mange af dem var der kun 9 måneders liv tilbage fra de lykkeligt undfangede til de døde i barselsseng. Og da mange af dem var meget unge ved deres første fødsel, var der heller ikke langt fra deres egen undfangelse til deres død.

Mange kvinder fik et kort liv og skreg sig til en smertefuld død i barselsseng. Trods den store forskel i livsvilkår, så er der ingen grund til at tro, at de menneskelige følelser, tro, håb, hengivenhed, had og kærlighed ikke har været de samme, som vi oplever det i dag.

Trods store forskelle mellem mennesker gennem tid, geografi og kulturer, så tror jeg, at de basale menneskelige følelser og instinkter er de samme, uanset hvor man lever og hvornår.

Lad os bruge vores almene menneskelighed til at sætte os ind i Middelalderens menneskers vilkår, og lad os i Øm Kloster Museums spændende udstilling følge dem fra undfangelse til grav.

Tale af borgmester Jonna Grønver ved sæsonåbning 2003 og ved samme lejlighed åbning af udstillingen »Middelalderens mennesker – fra undfangelse til død«.

Oplevelser og viden i Søhøjlandet

Af kulturformidler Marie Krogh-Nielsen

*»Hvis man er på museum sådan her,
så kan jeg godt lide at være på museum.«*

Ovenstående sætning er en fryd at høre for enhver museumsformidler! Ordene kommer fra en 11-årig pige, der netop har kigget ned i hjernen på en aborre – en aborre, der en halv time senere blev spist – i øvrigt med stor glæde.

I det forgangne år har Øm Kloster Museum, Gl. Rye Mølle og Træskomuseum og Ferskvandsmuseet samarbejdet om udvikling af et formidlings- og undervisningsmateriale til skolegrupper. Materialet henvender sig til børn i 4.-7. klasse og kan anvendes fra museumssæsonen 2004. Projektet kom i stand ved et økonomisk tilskud fra Ry Kommune på 64.000 kr.,

Udgangspunkt for formidlingsmaterialet er Søhøjlandet med Gudenåen, der flyder som en blå tråd gennem landskabet med fortællinger fra tidernes morgen. Formidlingsmaterialet skal skabe oplevelser på tværs af det geografiske område og kombinere natur- og kulturhistorie. Formålet er at afsløre og fortælle nogle af de historier, som lokalområdet gemmer på. Det er nemlig vigtigt for børn at erfare, at de indgår i en historie, som findes i deres umiddelbare omgivelser, og netop Søhøjlandet rummer rigtig mange historier.

I maj og juni måned blev tre skoleklasser fra Ry Kommune inviteret til Øm Kloster Museum for at dykke ned i klostrets historie. Dagene stod i fiskeriets tegn og tog udgangspunkt i cisterciensermunkenes store forbrug af fisk. Placeringen af Øm Kloster tæt ved Gudenåen viser, at det rige fiskeri i åerne og søerne har haft stor økonomisk betydning for klostret. Da munkene skulle faste 180 dage om året og samtidig var underlagt reglen om ikke at spise kød fra firbenede dyr, var de afhængige af fiskeri og adgangen til store fiskeressourcer. Af den årsag udviklede og effektiviserede munkene også forskellige fiskerimetoder og blev i høj grad eksperter på det område.

Eleverne hørte om og så modeller af de fiskerimetoder, som mennesker, bl.a. munkene, har anvendt gennem tiden; eksempelvis fiske-

gårde, net, ruser, kroge og kolbetøj. Taler man om, hvilke fisk munkene kunne fange i åer og søer, så er Gudenåsystemet ganske specielt, idet det rummer flest fiskearter i Danmark. Her finder man f.eks. aborre, skalle, brasen, knude og den senere udsatte sandart – alt i alt 40 forskellige arter.

På en dag, som handlede om fisk og fiskeri, oplevede børnene bogstavelig talt at sidde med hænderne i det emne, som de hørte om. Børnene skulle være med til at tømme ruser og dissekere fiskene. Efterfølgende blev fiskene stegt over bål. Mange valgte at fylde fiskene med krydderurter fra klosterhaven og fik samtidig fortællingen om de spændende urter.

Dagens mange oplevelser blev sat i perspektiv, da børnene trådte i arkæologens spor og prøvede at grave fortidens fiskeskæl og -knogler frem i nutidens lys. Det gav anledning til megen undren, at fiskeskæl og -knogler fra middelalderen var så velbevarede. Hertil skal så bemærkes, at de knogler, som børnene fandt, var af nyere dato.

Oplevelsen af at være en del af historien og sætte sig spor blev indlysende, da børnene blev opmærksomme på, at de netop havde efterladt spor efter deres eget måltid. Spor, som fremtidens arkæologer, måske ville forundres over.

Formidlingsmaterialet fremstår nu som et indbydende katalog med fire tilbud, hvoraf arrangementet på Øm Kloster Museum er et af dem. Alle formidlingstilbudene er opbygget således, at de kan fungere som optakt eller afslutning på et emneforløb, som bearbejdes i skolen. Endelig vil de også kunne stå som selvstændige forløb en enkelt dag fuld af gode oplevelser.

Tanken er, at materialet med tiden skal udvides og suppleres med yderligere formidlingstilbud. Til den kommende sæson har vi modtaget 10.000 kr. fra Ry Kommune og 14.500 kr. fra Friluftsrådet til henholdsvis videreudvikling af formidlingsmaterialet og til distribuering af kataloger til skolerne i de omkringliggende kommuner.

Vort håb er, at der også i fremtiden vil være økonomisk basis for, at museerne i samarbejde kan have en skoletjeneste. Samtidig håber vi, at det hos børn og unge vil kunne styrke forståelsen af sammenhængene mellem natur og kultur.

Formidlingsmaterialet er udarbejdet af Ulla Hjöllund Linderøth (Ferskvandsmuseet) og Marie Krogh-Nielsen (Gl. Rye Mølle og Træskomuseum og Øm Koster Museum). Formidlingstilbudene og undervisningsmaterialet er tilgængelig på hjemmesiden www.klostermuseet.dk

Generalforsamling

I henhold til vedtægterne for Øm Klosters Venner indkaldes hermed til ordinær generalforsamling i Sognehuset, Kildebakken 1, Ry

Torsdag den 18. marts kl. 19,30

Dagsorden

1. Valg af dirigent
2. Aflæggelse af beretning
3. Aflæggelse af regnskab
4. De af foreningen udpegede medlemmer i Øm Kloster Museums bestyrelse orienterer om bestyrelsesarbejdet.
5. Forslag fra bestyrelsen. (Der fremsættes ingen forslag)
6. Indkomne forslag. (Der er ikke indkommet forslag)
7. Fastsættelse af kontingent. (Der foreslås uændret kontingent)
8. Valg af bestyrelsesmedlemmer. (På valg er Ruth Baunsgaard, Jens Kirkeby og Ronald Christensen).
9. Valg af 2 suppleanter.
(På valg er Susanne Gram og Hans Krongaard Kristensen).
10. Valg af 2 revisorer. (På valg er Jes Andersen og Hans Lyngsgaard)
11. Valg af revisorsuppleant. (På valg er Mona Andreasen)
12. Eventuelt.

Orientering om museets virke ved biskop Kjeld Holm.

Orientering om museets forslag til helhedsplan.

Kaffe med kage (betales separat).

Efter kaffen vises uddrag fra Niels Hovgaards nye videofilm om Øm Kloster

Munkenes paradis - Cara Insula

Bestyrelsen gør opmærksom på, at for at være stemmeberettiget ved generalforsamlingen skal kontingentet være indbetalt senest 11.3.2004. (Girokort blev udsendt i januar).

Øm Klosters Venner fejrer 10 års jubilæum

Fredag d. 30. november 2003 samledes over 70 medlemmer på Restaurant Sdr. Ege i Ry for at fejre jubilæet.

Formand Ruth Baunsgaard bød velkommen og gjorde opmærksom på, at vi var i det selvsamme lokale, som den stiftende generalforsamling fandt sted i. Lokalet var denne dag oplyst af kerter, og bordene var smukt pyntede med Humle og Vedbend hentet på Øm Kloster.

Over 70 medlemmer var samlet på dagen.

Også Middelalder-menuen var fint tilpasset anledningen. Følgende lækkerier blev sat på bordene mellem aftenens kulturelle indlæg:

Røget Sild m. æggestand, radiser, purløg og groft brød

Pandekager m. spinat og rygeost

Lun Leverpostej m. syltede agurker og rødbeder

Gammel Ost og Brie m. syltede pærer

Dertil Godt Øl i kander.

Foreningens tidligere formand Hans Lyngsgaard styrede ordet.

Holger Garner, Museets leder gennem 40 år og foreningens æresmedlem, ridsede Klosters historie op for os. Vi hørte om også om udgravningens forløb, der startede med fund i 1911, og som det nystiftede Historisk Samfund for Århus Stift derefter satte i system. Desuden fik vi lune eksempler på oplevelser med museets gæster gennem årene.

Ruth Baunsgaard fortalte personlige oplevelser og anekdoter fra udgravningens tid, da bygningsarkæolog C.M. Smidt fra Nationalmuseet og bibliotekar Eiler Haugsted kortlagde ruinparken og dengang kong Christian X kom på besøg.

Ruth Baunsgaard sluttede sit indlæg med oplæsning af følgende digt, hvormed vi sender alle vore øvrige medlemmer en hilsen:

Træd varligt ind i den stille have,
som smykker den hegnede klostertomt:
De døde vidner fra deres grave
om liv, der formedes fast og fromt.

Hver sten i muren har mund og mæle,
som taler sagte til sind og hu
om svundne tider, henfarne sjæle,
og gyder liv i vort eget nu.

Og smuldred tiden, hvad éngang skabtes
i andre tiders forglemte ånd,
vor ånd skal næres af det, der tabtes,
og over grave vi rækker hånd
til dem, der fødtes, før vi blev fødte,
og fristede livet i gråd og sang.
Vor stammes fortid i dem vi mødte,
den, andre møder i os éngang.

Albert Andersen

Sådan hjælper De museet

Klostermuseets økonomi er skrøbelig, og museet er i konstant bekneb for midler til vedligeholdelse, forbedringer, fornyelse og formidling. Der er flere årsager hertil. For det første modtager Øm Kloster Museum forholdsmæssigt langt færre offentlige midler end de fleste museer, hvilket betyder, at museet er stærkt afhængigt af egenindtjening i form af indtægter fra billet salg. For det andet er det dyrt at vedligeholde de tre bygninger, som museet har ansvar for, og den store ruinpark kræver meget pleje. Og for det tredje skulle Øm Kloster Museum gerne udvikles og gøres endnu bedre inden for de nærmeste år, hvilket også kræver økonomiske ressourcer.

Besøg derfor museet og brug butikken. En god historisk oplevelse er naturligvis det, det drejer sig om for jer, der besøger Øm Kloster Museum. Medlemmer af Øm Klosters Venner har naturligvis gratis adgang, men besøget kan alligevel få betydning for museets økonomi. I museets butik findes bøger og rekonstruktioner, der ved køb øger indtjeningen, og har man besøg af venner og bekendte, er museet værd at vise frem. Som noget nyt kan man købe nøjagtige rekonstruktioner af middelalderlige krus til 38,00 kroner stk., eller man kan købe 10 stk. for 320,00 kroner. På grund af de skiftende særudstillinger er der ofte nye aspekter at se på museet, og når vejret er godt, får man ydermere en smuk naturoplevelse i fredfyldte omgivelser.

Gaver til Øm Kloster Museum modtages naturligvis gerne. Enten kan man donere midler direkte til museet, eller man kan indbetale ekstra beløb til museets støtteforening Øm Klosters Venner.

Testamentariske gaver

Ønsker man at indføre Øm Kloster Museum i sit testamente som arving af økonomiske midler eller genstande, er dette også meget velkomment. Museet vil naturligvis respektere ønsker, som udtrykkes i forbindelse med disse donationer, og i de tilfælde, hvor testamentariske gaver ikke er ledsaget af særlige ønsker, vil museet forsøge at reservere midlerne til specielle opgaver.

Har De spørgsmål, kan De få yderligere oplysninger ved henvendelse til museumsinspektør Bo Gregersen på museets telefon 86 89 81 94 eller mobil 26 16 81 94.

Øm Kloster Museum 2003

Af museumsinspektør Bo Gregersen

Endnu et år er gået, og set fra Øm Kloster Museums inspektørkontor var det ikke så ringe endda. Godt nok blev besøgstallet ikke tilfredsstillende med en tilbagegang på ca. 15 %, men to store fremadrettede projekter blev i 2003 gjort færdige. Det var udarbejdelse af et forslag til en helhedsplan for museets fremtid og publicering af bogen »Øm Kloster – kapitler af et middelalderligt cistercienserabbedis historie«.

Årets første store projekt var udarbejdelsen af et forslag til en helhedsplan og udviklingsstrategi for museumsområdet samt et projektforslag for en ruinoverdækning. Dermed har museet påbegyndt udviklingen mod en tidssvarende kulturhistorisk attraktion, støttet af Fonden Real-dania. Museet viser med projektet nye veje indenfor den dansk museumsverden med fokus på bevaring af den kulturelle arv og med høj arkitektonisk kvalitet i arbejdet. Med den hele eller delvise realisering af denne plan vil de helt unikke sammenhænge i og omkring ruinen af det middelalderlige Øm Kloster komme til sin ret. Området er det største og det bedst belyste af sin art i Danmark, og som sådan et nationalt mindesmærke og et bevaringsværdig kulturmiljø.

Museet ønsker i fremtiden at formidle den vigtige og mangeartede historie om det middelalderlige klostervæsen i Danmark for på den måde at binde fortid, nutid og fremtid sammen. Ved realiseringen af den fremlagte plan vil gæsten på Øm Kloster Museum blive i stand til at forstå dele af det moderne samfunds udvikling og individets placering i dette, og på samme tid skabes mulighed for en saglig dialog om en bæredygtig fremtid. Planen kan ses på museets hjemmeside www.klostermuseet.dk eller rekvireres i kopi på museet.

Den 8. august kunne amtsborgmester Johannes Flensted-Jensen ønske museet tillykke med den nye bog om Øm Klosters historie, der var årets andet store projekt. Dagen blev markeret med en reception med ca. 30 deltagere og med taler ved amtsborgmesteren, biskop Kjeld Holm, borgmester i Ry Jonna Grønver og bogens redaktører Carstens Selch Jensen og Bo Gregersen. Endelig har det været muligt at gøre

Mange var mødt op til reception den 8. august ved udgivelsen af bogen om Øm Klosters historie

Biskop Kjeld Holm var blandt talerne.

status over den omfattende arkæologiske og historiske forskning, der gennem de sidste 30 år i væsentlig grad har forøget vores forståelse af Øm Kloster og dets betydning. Nye perspektiver på klostrets historie er blevet fremdraget af bogens 13 forfattere, og som Olaf Olsen skriver i efterskriftet, er der stadig meget at grave efter og skrive om.

I september blev Øm Kloster Museum inddraget i projektet »Preparing Estonian Regions for Specific Structural Fund Actions and Strategic Policy Goals«. Projektet er et samarbejde mellem Harju Amt i Nord Estland og Århus Amt, der bl.a. har til formål at forberede Est-

lands optagelse i EU. Projektet er derfor også delvist finansieret af EU midler. Den 23. september aflagde en delegation fra Harju et besøg i Danmark for at se nærmere på udvalgte organisationer, herunder Øm Kloster Museum og Søhøjlandets Økomuseum. I delegationen deltog bl.a. den tekniske chef i Padise kommune, Veljo Männister, der til daglig har ansvaret for et af de bedst bevarede cistercienserklostre i Europa fra middelalderen. Da der er mulighed for øget samarbejde om udvikling af turistattraktioner med et kulturelt indhold, blev museumsinspektør Bo Gregersen efterfølgende inviteret til at deltage i en delegation, der i oktober rejste til Estland. Også i oktober havde Øm Kloster Museum og Søhøjlandets Økomuseum besøg af museumsdirektør Merike Toomas fra det lokale museum i Tartu, hvor ruinen af Estlands andet middelalderlige cistercienserkloster for mænd ligger. Hun fik en rundvisning i ruinparken på Øm Kloster Museum og en orientering om arbejdet i Søhøjlandets Økomuseum. Under besøget i Estland var museumsinspektør Bo Gregersen i Padise for at se på klosterruinen der. Her blev mulighederne for at lave et besøgscenter og oprettelse af et egentligt klostermuseum diskuteret.

For formidlingsnetværket Søhøjlandets Økomuseum, som Øm Kloster Museum er aktiv deltager i, blev 2003 et skelsættende år. Det frivillige samarbejde bestod efter seks års virke som netværk sin »politiske prøve«, og er nu bakket op af Brædstrup, Ry og Skanderborg kommuner, der alle yder driftstilskud. Hertil kommer, at Them kommune pr. 1. januar 2004 har tiltrådt samarbejdet. Opbakningen gjaldt ikke mindst etableringen af en mere formel organisation, der bl.a. selv kan styre sin økonomi. Derfor blev Fonden Søhøjlandets Økomuseum i december 2003 dannet med Øm Kloster Museum som medstifter. Fondens vedtægter og nyhedsbreve med omtale af årets resultater kan findes på www.ecomuseum.dk.

Årets særudstilling »Middelalderens Mennesker«, der både var i museets særudstilling og i den permanente udstilling, åbnede den 5. april 2003. Åbningen blev foretaget af borgmester Jonna Grønver, der gav udtryk for glæde over udstillingens fokus på vores forfædres viden om lægevæsen og helbredelsesmetoder samt deres opfattelse af seksualitet, undfangelse og død. På grund af særudstillingens størrelse var det nødvendigt at fjerne dele af den permanente udstilling i klosterhuset. Især blev genstande af metal udtaget, hvilket også var nødvendigt af bevaringsmæssige årsager. I klosterhuset er der kun begrænset styring

Plakaten til-
særudstillingen
»Middelalderens
Mennesker»

af klimaet, og huset er derfor ikke egnet til udstilling af metaller. Til gengæld er huset udmærket til udstilling af museets store skeletsamling og af genstande af tegl og ler. De genstande, der blev udtaget, opbevares nu i museets særlige metalmagasin, hvor de kan bevares forsvarligt.

Det lille kirkehus blev i 2003 også brugt til kunstudstilling. I år var det Kirsten Justesen, Aase Obel og Anders Beck-Rasmussen, der udstillede akvarelbilleder, keramiske skulpturer og glaskunst. Huset vil i løbet af vinteren 2004 blive istandsat, med henblik på oprettelse af en lille automatcafé, så museets gæster kan få en tår kaffe, nu da Øm Gæstgiveri er lukket.

I januar 2003 repræsenterede stud.mag. Lars Pagh museet ved den store feriemesse i Bellacentret i København og det var også Lars, der i begyndelsen af sæsonen stod bag en pilgrimsvandring i Gl. Rye og omegn. Ca. 60 personer fulgte Lars rundt i valfartskirken Skt. Søren og herefter til helligkilden, hvor der blev fortalt om helgendyrkelse, legen-

den om Skt. Søren og om hvorfor middelalderens mennesker tog på valfart. Arrangementet blev gentaget den 14. september også med stor tilslutning. Også på selv museet var der særlige arrangementer. Først holdt formidlingsinspektør Marie Krogh foredrag om »Middelalderens stærke kvinder«, og den 19. juni fortalte hun om urternes magi ved mid-sommertid. I mellemtiden havde Øm Klosters Venner og museet arrangeret den sædvanlige morgentur 2. pinsedag kl. 04.30, der i år blev besøgt af ca. 20 personer.

Desværre blev støtteforeningens udflugt til Tvilum og Alling klostre den 15. juni ikke gennemført pga. for få tilmeldte, men i stedet var der 31. august mulighed for at deltage i den samme klostretur, arrangeret af museet. Dette var en succes, da ca. 30 deltog.

Som noget nyt afholdt biskop Kjeld Holm den 28. maj kl. 20.00 en friluftsgudstjeneste i ruinen af klosterkirken. Egentlig er det en gammel tradition, museet nu har genoptaget, idet katolske præster og biskopper i en årerække for ca. 50 år siden afholdt messer i ruinen. Gudstjenesten var velbesøgt, idet ca. 50 gæster kom for at opleve den specielle aftenstemning i ruinparken.

I efteråret var højdepunktet som sædvanligt særarrangementet »Øl på Øm«, der blev afviklet for fjerde år i træk. Arrangementet var en stor succes med ca. 1300 gæster – ikke mindst på grund af formidlingsinspektør Marie Kroghs indsats. Arrangementet, der havde musikalske oplevelser som tema, blev åbnet den 16. august af formanden for kultur- og voksenudvalget i Ry Mie Bergmann. Der var både musikalske og kulinariske oplevelser, da der blev tilberedt spidstegt lam med krydret abrikossovs, krydret kylling med tilbehør af middelalderbrød og -salat med urter fra klosterhaven. De musikalske oplevelser blev leveret af Det Danske Hildegardensemble, der ved en stemningsfyldt koncert i Skt. Sørenskirken om lørdagen gjorde middelalderen nærværende med gregorianske sange. Om søndagen var det Mogens Friis, der underholdt med levende musikhistorie og middelaldersange, ledsaget af forklaringer og instrumenter bl.a. lut, harpe og fidel.

I slutningen af 2003 deltog museets medarbejdere og frivillige i to julemarkeder for at skabe opmærksomhed omkring museets arbejde. Det første med særlig fokus på middelalderens jul blev afholdt på Odder Museum og dernæst havde museet en stand på julemarkedet i Den Gamle By i Århus.

Da kultur- og voksenudvalget i Ry i slutningen af 2002 havde bevilliget midler til et pilotprojekt om udvikling af formidlingsmateriale på kommunens tre museer, blev der i 2003 arbejdet på dette projekt. Tanken bag skoletjeneste- og formidlingsmaterialet på de tre museer var at lave en samlet formidling af de tre museers ansvars- og nærområder. Museerne har hver især meget at byde på, og som fælles omdrejningspunkt er sammenhængen mellem kultur og natur. Museerne vil formidle historierne om lokalområdet, det naturgivne miljø og de mennesker, som har befolket det til forskellige tider. Skoletjeneste- og formidlingsmaterialet er nu færdigt og fremstår som et katalog med et udvalg af ture med aktiviteter, som ser indbydende ud med et fælles layout.

Et af årets sidste formidlingsprojekter var optagelsen af en film om Øm Klosters historie med støtte fra Kultursamvirket i Ry. Niels Hovgaard, Ry Egnsvideo, havde tilbudt at optage og producere en film, hvis museet tilrettelagde produktionen. Arbejdet gik i gang i september og lige inden jul kunne produktionen præsenteres. Det blev til en 52 minutters film med titlen »Munkenes Paradis – Øm Klosters historie fortalt i ord og billeder af museumsinspektør Bo Gregersen«. Filmen kan købes på video eller DVD på museet eller i boghandelen.

Til sidst skal lyde en tak til de mange enkeltpersoner, foreninger, organisationer og institutioner, der gennem året har samarbejdet med og støttet museet. Især en tak og et tillykke til Øm Klosters Venner. En tak for en flot gave, som museet vil bruge på levende lys i ruinparken, og et tillykke med 10 års jubilæet.

På gensyn i 2004

Det sker på museet i 2004

April-maj og september-oktober (til og med uge 42) 10-16, mandag lukket.

Juni-august 10-17, mandag lukket

Åbent mandage i skolernes sommerferie

MARTS

Søndag den 14. marts kl. 13.00 ved Sdr. Vissing Kirke: *Vikingskibe, klostermøller og industri*. Voksne 35 kr., børn 15 kr. inkl. kaffe/te og kage. Tilmelding på tlf. 86 89 81 94 inden fredag 12. marts

Torsdag den 18. marts. 19.30
Generalforsamling i Øm Kloster Venner.
Sted: Sognehuset i Ry

APRIL

Lørdag den 3. april

14.00 *Officiel åbning af Øm Kloster Museum* og præsentation af årets særudstilling.

Palmesøndag den 4. april 13 & 15:
Gratis rundvisning.

Påske på Øm: Gratis rundvisninger
8., 9. 11. og 12. april kl. 13 & 15:

MAJ

Store Bededag fredag den 7. maj 13 & 15:
Gratis rundvisning.

Søndag den 9. maj 13 & 15:
Gratis rundvisning.

Aftenen før Kr. himmelfart, onsdag den 19. maj kl. 20.00 Friluftsgudstjeneste i kirkeruinen ved Biskop Kjeld Holm.
Pris: 25 kr. for voksen og 15 kr. for børn.

Kr. himmelfartsdag torsdag den 20. maj 13 & 15: Gratis rundvisning.

Søndag den 23. maj 13 & 15:
Gratis rundvisning.

Pinsedag søndag den 30. maj 13 & 15:
Gratis rundvisning.

2. pinsedag mandag den 31. maj 04.30
Munkenes morgen ved Øm Kloster.

Museumsinspektør Bo Gregersen og ornitolog Jens Kirkeby. Pris: Voksen 40 kr., barn 20 kr. inkl. kaffe/te og rundstykker.

13.00 & 15.00: Gratis rundvisning.

JUNI

Torsdag den 3. juni
19.30 Foredrag ved cand.mag. og ph.d.-stipendiat Ane Bysted

Søndag den 13. juni kl. 12.00 Udflugt til Vitskøl og Ørslev klostre.
Se omtale på side 12 i bladet.

Mandag den 21. juni:
Mandagsåbent starter

Søndag den 27. juni 13 & 15: Gratis rundvisning.

JULI

Søndagene 4., 11., 18. og 25. juli
13 & 15: Gratis rundvisning.

AUGUST:

Søndag den 1. august 13 & 15: Gratis rundvisning.

Lørdag 21. og søndag 22. august. 10-18.
Øl på Øm. Arrangementet åbnes lørdag kl. 14.00 af Ritt Bjerregaard, æresmedlem af Danske Ølentusiaster

SEPTEMBER:

Torsdag den 16. september
19.30 *Fejder i senmiddelalderens Danmark*. Foredrag ved Ph.d.-stipendiat Jeppe Büchert Netterstrøm.

OKTOBER:

Lørdag den 9. - søndag den 17.:
Efterårsferiearrangementer.

Søndag den 31. oktober. 18.00 Allehelgenssaften. Fejring af indvielsen af Øm Klosters kirke i 1257 ved Kirsten Kjærulff: *Det middelalderlige katolske univers - hvad tænkte munkene bag murstenene.*